

Generální pardon a projevy císařské milosti (1622–1623)

Jak bylo uvedeno, Josef Válka dospěl při hodnocení stavovského povstání v Čechách a na Moravě k názoru, že jeho porážku způsobil nedostatek vytrvalosti a odhodlání k odporu, který se projevil u rozhodujících složek českých a moravských stavů v okamžiku prvních závažných politických i vojenských porážek a s rostoucími komplikacemi ještě narůstal.⁴²⁹ Na této skutečnosti nic nezměnila ani emigrace čelných vůdců povstání a jejich následný vstup do armád protihabsburské koalice, v nichž působili jako hnací motory boje proti Habsburkům a mnozí se dokonce s těmito armádami v době jejich vítězných tažení alespoň nakrátko vrátili do Čech, do Slezska nebo na Moravu.⁴³⁰ Tento radikální postoj se totiž týkal pouze početné omezeného počtu osob, které navíc vzhledem k císařovu neodvolatelnému rozsudku smrti, ztrátě cti a majetku neměly co ztratit a s jakýmkoliv kompromisem či projevem milosti ze strany panovníka tak jako tak nemohly počítat. Někteří z vůdců povstání, jako například povstalecký moravský zemský hejtman Ladislav Velen ze Žerotína, přitom své odhodlání k pokračování v odporu projeвили až poté, co zklamala jejich tajná vyjednávání s císařem Ferdinandem II. o udělení milosti.⁴³¹ Převažující většina moravských povstalců se ovšem k útěku ze země neodhodlala a snahu

(429) Podle Josefa Války by si císař v dané situaci získal na svou stranu většinu rebelů, kdyby jim ihned udělil všeobecný generální pardon. I když tak neučinil a rozhodl se zvolit přísnou variantu potrestání a konfiskovat jejich statky, značná část povstalců o jeho přízeň usilovala. VÁLKA, J.: *Přehled dějin Moravy*. II, s. 219–220; TÝŽ: *Dějiny Moravy*. II, s. 99–100.

(430) HRUBÁ, M.: *Prominentní emigrant Vilém Vobynský (Kínský) a jeho majetek v severozápadních Čechách*. In: TÁŽ (ed.): *Víra nebo vlast? Exil v českých dějinách raného novověku*. Ústí nad Labem 2001, s. 210–221; BOBKOVÁ, L.: *Česká exulantská šlechta v Pirně*, s. 83–116; TÁŽ: *Exulanti z Prahy a severozápadních Čech v Pirně*; KUMPERA, J. – HEJNIC, J.: *Poslední pokus českého exilu kolem Komenenského o zvrát v zemích České koruny*. (Edice dosud neznámých tajných plánů pluk. Václava Sadovského ze Sloupna). Brno – Uherský Brod 1988.

(431) Edice nejdůležitějšího listu Ladislava Veleny ze Žerotína Karlu Bonaventurovi Buquoyovi datovaného v Moravské Třebové 12. března 1621 je uvedena v příloze jeho životopisu od Františka Hrubého. HRUBÝ, F.: *Ladislav Velen ze Žerotína*, s. 316. Již vzápětí, jakmile získal (nakonec nepravdivé) zprávy o vítězstvích Gabriela Bethlena na Moravě, ovšem Žerotín vystupuje proti císaři s velkou radikalitou. V květnu roku 1621, tedy po jednání zprostředkovaném paterem Benediktem, bylo rozhodnuto o zabavení statků Ladislava Veleny ze Žerotína, ještě v lednu následujícího roku s ním ale byla navázána další jednání o jeho případném připojení se k císaři. MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 397, kart. 133, květen 1621; inv. č. 405, kart. 136, leden 1622.

o kompromis projevila v momentu prvních potíží. Obecně lze konstatovat, že se moravští šlechtici zalekli v okamžiku, kdy již byla zřetelná porážka povstání a kdy hrozil nenávratný, formou milosti neřešitelný rozkol mezi nimi a habsburskou dynastií, před nímž již v době vypuknutí povstání a opakovaně nyní po jeho skončení varoval Karel starší ze Žerotína.⁴³² Na adresu císaře začaly směřovat desítky suplik s prosbami o milost, jež v některých případech náhradou slibovaly nejen ukončení povstání a vzdání se radikálních politických postojů, ale dokonce rezignaci na nekatolickou konfesi, jež se měla týkat alespoň dětí povstalců, pokud ne moravských rebelů samotných. Jakmile to bylo možné, přesáhli moravští stavové dokonce rovinu individuálních žádostí o milost a vyslali do Vídně poselstvo vedené Karlem starším ze Žerotína, jemuž se tak dostalo velké politické satisfakce.⁴³³

Vyjednávání s císařem o prominutí trestu

Již 2. ledna roku 1621, tedy pouhé necelé dva měsíce od bitvy na Bílé hoře, dostal císař Ferdinand II. od Karla Bonaventury Buquoye z Moravy zprávu, že jsou moravští stavové ochotni zřít se Fridricha Falckého, dále že jsou ochotni opět přijmout Ferdinanda za svého pána, vypovědět konfederaci a města, městečka i zámky dát k dispozici císaři a vyslat do Vídně zmiňované vyslance. I když mezi šlechtici, kteří se k uvedenému kroku rozhodli, chyběli největší radikálové, byl to jasný signál o poráženeckých náladách a také projev žádosti o udělení generálního pardonu i individuálních milostí. Delegace moravských stavů rozhodnutých žádat císaře o milost, v jejímž čele stál Žerotín a ve Vídni se k ní připojil také Dietrichstein jako nedávno jmenovaný gubernátor Moravy, dorazila do hlavního města monarchie ještě před polovinou ledna, jen deset dnů po Buquoyově zprávě. Ačkoliv stárnoucí Žerotín v době stavovského povstání již nebyl skutečným vůdcem moravských stavů, ve Vídni stále vzbuzoval respekt, alespoň v souvislosti s jeho momentální užitečností pro císaře. Ferdinandův historiograf Khevenhüller ho označil za nejzkušenějšího a nejrozumnějšího moravského pána, který císaři za všech okolností zachoval věrnost.⁴³⁴

(432) O postojích Karla st. ze Žerotína v době stavovského povstání již existuje velké množství literatury. V poslední době především VÁLKA, J.: *Karel starší ze Žerotína a problém jeho „grady“*, s. 59–68; TÝŽ: *Věrnosti a grady Moravanů*, s. 1–6; JANÁČEK, J.: *Valdštejnova pomsta*, s. 55–81, 159–180, 209–214. Dále srov. VÁLKA, J.: *Karel starší ze Žerotína (1564–1636)*. Z kralické tvrze 13, 1986, s. 1–7; KALIVODA, R.: *Husitství a jeho vyústění v době předbělohorské a pobělohorské*, s. 3–44. O nutnosti mírového a mírného řešení situace psal Karel starší ze Žerotína například v listu datovaném dne 7. ledna 1622 adresovaném Františkovi z Dietrichsteina. ZA OPAVA, prac. Olomouc, Rodinný archiv Žerotínů, ŽD 14, fol. 5–5v.

(433) KHEVENHÜLLER, F. CH.: *Annales Ferdinandeae*. Bd. 9, pag. 1288–1290.

(434) „...der IKM seiner jederzeit erzeigten Treu, halber Lieb und Werth gehalten; dann

Ačkoliv nepříslušel ke katolické konfesi, hrozila mu během povstání ze strany stavů defenestrace i ztráta majetku. Osoba Žerotína tak měla či alespoň mohla předznamenat laskavé jednání ze strany panovníka. Dne 14. ledna 1621 měli moravští vyslanci audienci u kardinála Dietrichsteina a o den později je přijal nejvyšší český kancléř Lobkovic, který měl zajistit audienci u císaře. K ní skutečně došlo, a to už 18. ledna. Khevenhüller zaznamenal dosti přesně, jak prosba moravských stavů o milost vypadala. Stavové mluvili „moravskou řečí“ a nejvyšší kancléř Lobkovic jejich slova tlumočil do němčiny. Císař jejich proslov vyslechl a prostřednictvím kancléře diplomaticky odpověděl, že požadovaný generální pardon se neuskuteční, aniž by napřed proběhlo důkladné vyšetřování a zvážení vin jednotlivců. Další podmínkou bylo otevřené doznání vin ze strany Moravanů, které proběhlo 21. ledna. Stavové museli uznat, že „bez jakékoliv zavdané příčiny porušili povinnost věrnosti, poddanství a poslušnosti vůči Jeho Císařskému Majestátu a přidali se k českým rebelům, kteří celou odsouzeníhodnou rebelii začali“. Tím se dopustili velkého zločinu vůči císařskému majestátu, nechali se svést od několika málo osob a neuposlechli ani dobře míněných rad a varování. Zástupci moravských stavů se dále museli zavázat, že budou vycházet vstříc komisi jmenované císařem. „To vše uznávají poslové, kteří nyní předstoupili před císaře.“⁴³⁵

Císař nepochybně přijímal podobné projevy rezignace a pokory ze strany stavů s velkým zadostiučiněním, byť na ně v prvních fázích jednání zpravidla odpovídal vyhýbavě a bez většího spěchu. Byl si vědom, že postupující vojenská porážka stavů a jejich spojenců pro něj do budoucnosti připravuje lepší vyjednávací stanovisko, než jaké by měl před dosažením konečného vítězství nebo alespoň před rozhodujícími vojenskými úspěchy. V okamžiku prvních porážek moravských povstalců a jejich prvních proseb o milost nejspíše ještě s absolutní platností nebylo rozhodnuto ani o jejich potrestání, ani o formě a rozsahu následujících projevů císařské milosti.⁴³⁶ Nebylo například zcela jasné, jestli případné individuální omi-

dieser, ob es wohl nit der katholischen Religion zugethan gewesen, hat er doch über alles, deren ihm bey dem Fenster hinaus zu werfen...“ TAMTĚŽ, pag. 1288–1290. Podobným způsobem na Karla staršího ze Žerotína nahlíželi i další císařští dvořané a po padesáti letech interpretoval jezuita Crugerius Žerotínovu věrnost císaři, prokazovanou i přes jeho „pikardské“ náboženství, jako velmi pozitivní záležitost. ZA OPAVA, Rodinný archiv Žerotínů, Calin von Marienberg: Virtus leonina, 1683, inv. č. 279, kn. 5. Calin z Marienbergu, který Crugerius spis Proemium De primo Vetustissimae ac nobilitissimae Zierotinae Prosopiae Origine z roku 1667 zařadil i do své práce Virtus leonina, zase zdůrazňuje Žerotínovu spolupráci s Dietrichsteinem, Liechtensteinem a Lobkovicem.

(435) KHEVENHÜLLER, F. CH.: *Annales Ferdinandeae*, pag. 1288–1291.

(436) Podle Františka Matějka bylo možno začít s potrestáním povstalců až po uzavření mikulovského míru. MATĚJKA, F.: *Morava za třicetileté války*, s. 78–81.

lostnění některého z rebelů bude mít za následek rezignaci na konfiskování jeho majetku nebo restituci majetku již zabaveného, jako se to stalo v některých případech v Uhrách nebo v Rakousích.⁴³⁷ Nebylo ani jasné, za jakých podmínek by bylo možné individuální omilostnění či případný generální pardon udělit a zřejmě nebyl zcela jasný ani právní a polický poměr mezi těmito dvěma formami císařské milosti. Jisté vyčkávání tedy mohlo pouze vylepšit panovníkovu vyjednávací pozici. Mezi rokem 1620 a 1622 pak bylo postupně o všech výše zmiňovaných attributech trestu a odpuštění skutečně rozhodnuto. Na podzim roku 1622 již bylo možné přikročit k přípravě vyhlášení generálního pardonu, který bylo navíc možné v následujících měsících za přesně stanovených podmínek rozšířit také o parciální individuální omilostnění některých osob, na které by se jinak generální pardon ve svém obecném znění nevztahoval.⁴³⁸

Generální pardon na Moravě

Úvahy císaře Ferdinanda II. a jeho nejbližšího okolí, zda pro Moravu vydat nebo nevydat generální pardon, měly nepochybně celou řadu bezprostředních právních a ekonomických aspektů. Císař Ferdinand II. však byl v tomto ohledu do značné míry predestinován obecnými představami o mírném a milostivém křesťanském a katolickém panovníkovi, který byl dán obecnou dobovou mentalitou a který v jeho případě ve svých dílech vytvářeli Ferdinandovi nejbližší dvořané z aristokratického i církevního prostředí,⁴³⁹ především František Kryštof Khevenhüller a Vilém Lamormain.⁴⁴⁰

(437) O restituci cti a jejím vlivu na případnou restituci pozemkového majetku se v případě moravského konfiskačního procesu jednalo několikrát, první jednání tohoto typu se však odehrálo v lednu a únoru roku 1623 a týkalo se restituce cti a propuštění z vězení Pertolda Bohobuda z Lipé. Jak již bylo uvedeno v jiné souvislosti, císař na majetkovou restituci nepřistoupil ani na základě „eingelegte intercession“, kterou podal Adam ml. z Valdštejna. MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 417, kart. 140, únor 1623, fol. 36–38.

(438) HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*. I, s. 288–290.

(439) O vytváření obrazu barokního panovníka dnes existuje celá řada prací, které je možno zařadit do dějin mentalit. Velkou část tohoto obrazu tradičně tvořilo představení panovníka jako zbožného křesťanského vladaře. Na příkladu francouzského krále Ludvíka XIV. se obrazem panovníka zabýval Peter Burke. BURKE, P.: *The Fabrication of Louis XIV*. New Haven – London 1992. O vytváření různých typů obrazů absolutistických vládců, mimo jiné podle konfesního kriteria, SKALWEIT, S.: *Herrscherbild im 17. Jabrbundert*. HZ 184, 1957, s. 65–80; REPGEN, K. (ED.): *Das Herrscherbild im 17. Jabrbundert*. Münster 1991; STOLLEIS, M.: *Religion und Politik im Zeitalter des Barock*. „Konfessionalisierung“ oder „Säkularisierung“ bei der Entstehung des frühmodernen Staates? In: Breuer, D. (ed.): *Religion und Religiosität im Zeitalter des Barock*. Wiesbaden 1995, s. 23–42.

(440) KHEVENHÜLLER, F. CH.: *Annales Ferdinandi*. Bd. 9; (LAMORMAIN, W.): *Ferdinandi II. christliche, heroische Tugenden*. Leipzig 1726.

Dostát tomuto obrazu bylo z dlouhodobého politického hlediska možná i důležitější nežli touha po okamžité a co nejostřejší odvetě nebo honba za obzvláště vysokými finančními zisky z konfiskací.⁴⁴¹ Zmiňovaný obraz Ferdinanda II. jako zbožného panovníka byl vytvářen pomocí celé řady křesťanských ctností, jejichž měl být nositelem. Některé z nich mu bezprostředně zabraňovaly, aby při „spravedlivém“ přísném potrestání rebelů nemyslel na spásu své i jejich duše a na odpuštění či alespoň projev císařské milosti. Jezuita a císařův zpovědník Vilém Lamormain ve svém spise o panovníkových ctnostech hovoří mimo jiné o jeho pokoře, pohrdání světskou slávou a bohatstvím, o smyslu pro spravedlnost, milostivosti a mírnosti a konec konců také o lásce ke svým bližním, včetně nepřátel a rebelů typu Fridricha Falckého nebo vévody Kristiána z Anhaltu. Podle Lamormainova výkladu ve spise „*Ferdinandi II. christliche, heroische Tugenden*“ měla být každému z nepřátel katolické víry poskytnuta šance na pokání a nápravu, neboť šlo z jejich strany mnohdy o omyl, a nikoliv o zlý úmysl. Pokání pak mělo zachránit před zlem především potomky těchto osob a přinést jim dobrou budoucnost. Podle Lamormainova svědectví bylo v době stavovského povstání císaři navrhováno, aby byli největší rebelové a původci vzpoury pochyťáni a zlikvidováni. Ferdinand na to měl však odpovědět, že takový postup by nebyl hoden ani císaře, ani křesťana. Proti nepřátelům je nutno postupovat se zbraní v ruce a výhradně podle práva, zároveň však s myšlenkou na Boha a na budoucnost. Ačkoliv byl spis o ctnostech císaře Ferdinanda vydán až dlouho po proběhnutí stavovského povstání na Moravě, musel být obraz panovníka, který je v něm konstruován, moravským stavům dobře znám. Není proto divu, že se jejich poselstva jednající jménem celé země i jednotlivci snažící se alespoň o ochranu vlastní osoby a jmění právě na císařovu zbožnost, mírnost a velkorysost odvolávali a že po celý rok 1621 a větší část roku následujícího s napětím očekávali, zda a kdy císař dá kardinálu příkaz k vydání obecné milosti pro moravské povstalce.⁴⁴²

Uprostřed prvního období pobělohorských konfiskací na Moravě byl tedy zcela v souladu s teorií o potrestání a odpuštění vydán generální par-

(441) Ve sledované době ostatně nebyla v evropských poměrech taková situace ojedinělou a podobnými úvahami se museli zabývat například i francouzský král Ludvík XIII. a kardinál Richelieu po porážce hugenotů v La Rochelle. Po vítězství u La Rochelle roku 1628 nechal Ludvík XIII. zbořit zdi města, nicméně po slibu věrnosti ze strany zdejšího obyvatelstva nepřistoupil k rozsáhlým majetkovým konfiskacím (které v jiných případech také zcela samozřejmě patřily do využívaných sankcí). Panovník i kardinál Richelieu se případnými konfiskacemi po porážce La Rochelle také zabývali, jejich nepoužití lze považovat za součást pardonu následujícího po holdování hugenotského obyvatelstva králi. BURCKHARDT, C. J.: *Richelieu*. München 1935, s. 364–365.

(442) (LAMORMAIN, W.): *Ferdinandi II. christliche, heroische Tugenden*, pag. 2437–2439.

don pro velkou většinu moravských povstalců.⁴⁴³ Stalo se tak v Brně dne 9. listopadu 1622.⁴⁴⁴ Tedy jen dva měsíce a několik málo dní poté, co zemský gubernátor Dietrichstein vydal patent prohlašující šestnáct předních moravských účastníků povstání, kteří ze země uprchli a ani na trojí výzvu se nedostavili k soudnímu přelíčení do Brna, za osoby propadlé ctí, hrdlem i statky. Týkalo se to Ladislava Veleny ze Žerotína, Viléma z Roupova, Jana Bernarda z Kunovic, Václava Bítovského z Bítova, Jana Adama z Víckova, Kryštofa Pergara z Pergu, Jana staršího Odkolka z Temenice, Hartmanna z Puchheimu, Jana staršího Skrbenského z Hříště, Karla Kryštofa Sedlnického z Choltic, Jana Bruntálského z Vrbna, Beneše Pražmy z Bílkova, Ondřeje mladšího z Puchheimu, Jiřího Ehrenreicha z Roggenborfu, Jana Schellendorfa a Jiřího Ehrenbergera.⁴⁴⁵ Také v Dietrichsteinově dokumentu se uplatnila formule o „*zpronevěřilých poddaných*“, kterou v podobě „*zpronevěřilých synů vlasti*“ jen několik měsíců dříve s oblibou využívali vůči svým protivníkům čeští povstalci.⁴⁴⁶ Rozdíl spočíval právě ve skutečnosti, že účastníci povstání ve shodě s principy stavovské společnosti upřednostňovali odpovědnost vůči zemi a její stavovské obci, zatímco prohabsburská strana dávala přednost odpovědnosti a poddanskému vztahu vůči panovníkovi v souladu s teorií absolutní moci – „*potestas absoluta*“. Uvedený dokument v moravských poměrech odráží princip přísného potrestání, které následuje poté, co se povstalci „*brožného přečinění dopustili a v pokutu criminis laesae Majestatis skutečně upadli*“. Hovoří se v něm bezprostředně také o konfiskacích, které měly následovat po ztrátě hrdla a které se měly týkat movitých i nemovitých statků.⁴⁴⁷

Přísná ruka spravedlnosti tedy v pravý čas dopadla a nyní bylo možno ukázat přívětivou tvář vůči těm osobám, které alespoň zčásti byly ochotny ke kompromisu s císařem. Kardinál Dietrichstein vyhlásil generální pardon „*jménem a na místě*“ císaře Ferdinanda II. jako „*protektor, gubernátor*

(443) FRANZL, J.: *Ferdinand II.*, kap. Poena et praeminum, s. 184–193.

(444) Datum 9. listopadu 1622 uvádí František Hrubý. František Matějek naopak (snad omylem) uvádí pro vydání moravského generálního pardonu datum 19. listopadu 1622. HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*. I, s. 288 (Hrubý odkazuje na rukopis v Archivu města Brna, sign. A.2.I, má se přitom jednat o opis z 18. století); MATĚJEK, F.: *Morava za třicetileté války*, s. 81. Některé materiály ovšem naznačují, že generální pardon pro Moravu byl připravován minimálně již roku 1621. HHSTA WIEN, Österreichische Akten, Mähren, Císařský generální pardon pro Moravu prostřednictvím kardinála, 1621, květen, 3.

(445) Patent kardinála Dietrichsteina, plnomocného císařského gubernátora na Moravě, jímž se prohlašuje 16 předních moravských účastníků povstání, kteří ze země uprchli a na trojí výzvu se nedostavili do Brna, za propadlé ctí, hrdlem i statky. HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*. I, s. 280–282.

(446) JANÁČEK, J. (ED.): *Pavel Skála ze Zboře, Historie česká*, s. 124.

(447) HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*. I, s. 280–282.

a nejvyšší s plnomocenstvím komisař Markrabství moravského“. Dokument není nikterak dlouhý, nicméně se po obsahové i formální stránce skládá ze dvou částí.

V preambuli se Dietrichstein znovu vrací k příčině potrestání: Povstalci byli označeni za „zlé a nepokojné lidi“ (tedy stejným termínem, jakým sami povstalci jen několik měsíců předtím označovali jezuitu a další přívržence císaře včetně Dietrichsteina),⁴⁴⁸ povstání za „pozdvižení a protivení, prvně nikdy neslychané“. Povstalcům se klade za vinu, že se v rozporu s právním řádem a složenými přísahami připojili k Čechům proti svému legálně zvolenému a „pomazanému“ panovníkovi, které vedlo až k přijetí jiného „domnělého“ krále. Dále se jim vytýká zarputilost, se kterou nebyli ochotni přijmout císařovu ruku nabízenou ke smíru a namísto toho povstání dovedli až ke krveprolití. Vzhledem k uvedeným skutečnostem a „procesu právnímu“ si vůdcové povstání vysloužili nejpřísnější hrdelní trest. Císař se však ještě jednou rozhodl k projevení zvláštní milosti a ke zmírnění původně vynesných rozsudků.

Ve druhé části je konkretizován způsob provedení této zvláštní panovníkovy milosti. Pardon byl omezen pouze na ty aktivisty a účastníky povstání, kteří se nevydali do emigrace, ale zůstali v zemi. Stejně tak se nevztahoval na členy direktoria a na ty účastníky povstání, kteří byli zařazeni do „první třídy“ rebelů. Zmírnění rozsudku bylo zdůvodněno otcovskou láskou panovníka vůči svým poddaným. „*Isouce z přirozené císařské a královské dobrotivosti více k milosti nežli k přísnosti nakloněn, s dobrým rozmyslem, s jistým vědomím, s radou věrných svých, mocí dědičného markrabství v Moravě všem těm obyvatelům a poddaným svým ze všech tří stavů svrchu psaného Markrabství moravského.*“ Generální pardon sice měl mít obecnou platnost, nicméně k jeho vztahování na konkrétní osobu bylo třeba, aby se každý postižený šlechtic během následujících šesti týdnů (počítáno od 1. prosince 1622) osobně „obhlásil“ císaři. Musel mu složit hold a veřejně se distancovat od svého dosavadního politického působení. Až poté mu měl být prominut nebo zmírněn hrdelní trest nebo trest vězení, a to na základě za tímto účelem individuálně vydaného císařského dekretu (nazývaného „kundšoft v spisu“), obsahujícího nové vyměření trestu a panovníkovy připomínky k budoucímu chování dané osoby. Kdo by se dostavil k osobnímu slyšení před komisí zastupující císaře, jež měla zasedat v Dietrichsteinově Mikulově, měl ještě možnost se náležitou formou omluvit. Pokud by neučinil ani to, přestal by se na něj generální pardon vztahovat a následovala by další exekuce.

(448) MZA BRNO, A 3, Stavovské rukopisy. Památky sněmovní, sv. 7, fol. 144.

V textu generálního pardonu se ovšem zcela explicitně uvádí, že se v žádném případě nevztahuje na tu část vyhlášeného trestu, která má majetkovou a finanční povahu, tedy na konfiskace. Zdůvodněno to bylo finančními potížemi a značnými výdaji – „*große Unkosten*“, které povstanci během rebelie a následujících bojů bezprostředně i zprostředkovaně způsobili císaři Ferdinandu II. a státní pokladně. Bez jejich přičinění by panovník údajně nebyl nucen vynaložit velké peníze na postavení a vyplácní vojska, kvůli čemuž byl dokonce donucen nadělat ohromné dluhy, zastavovat majetky a odprodat celou řadu komorních statků. Konfiskace tedy podle dikce pardonu není pouze formou trestu a peněžité sankce, a nelze tedy na ni nahlížet naprosto stejným způsobem jako například na trest vězení. Je také náhradou škody podobnou té, kterou císař musel vyplácet například svým důstojníkům a šlechticům, na jejichž panstvích řádily armády, a jakou ostatně poškozeným moravským stavům na úkor Valdštejna a dalších moravských císařových příznivců vypláceli i sami zdejší rebelové. Z tohoto důvodu nelze vinu například odčinit ani náležitě projevenou lítostí. Právní povaha konfiskace v sobě totiž zahrnuje i kompenzaci panovnickových ztrát, které viníci musí nahradit v každém případě. Přirozeně jsou tedy od povinnosti takového vyrovnání státních dluhů osvobozeni ti z obyvatelů markrabství, kteří zůstali panovníkovi věrni a žádné mimořádné výdaje nezapřičinili.⁴⁴⁹ Některé konfiskace na pozemkových majetcích tak mohly být v rámci „zmírnění“ převedeny na dílčí konfiskaci, a tedy do finanční podoby. Císaři se tímto způsobem naskytla příležitost celý proces zjednodušit a fiskálně zprůhlednit. Pro konfiskovaného to znamenalo, že nemusel při nízkém procentu konfiskace (např. jedné třetině) panství nutně opustit, ale mohl císařské komoře zaplatit adekvátní částku jako peněžitou pokutu. Především se to týkalo méně aktivních a méně bohatých účastníků povstání. Tak nebo onak však i po vydání generálního pardonu měli být konfiskacemi postiženi rebelové všichni.⁴⁵⁰

Individuální milosti

Takřka vzápětí po vydání generálního pardonu začaly na adresu císaře přicházet listy se žádostmi o udělení individuálních milostí. Jak víme z předchozích kapitol, na panovníka se obraceli buď přímo, nebo prostřednictvím třetí osoby ti z rebelů, kteří byli uvězněni na Špilberku a měla se na ně vztahovat opatření generálního pardonu. Jejich dopisy byly zpravidla

(449) KHEVENHÜLLER, F. CH.: *Annales Ferdinandei*. Bd. 9, pag. 1642–1643.

(450) HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*. I, s. 280–282.

formulovány se značnou pokorou. Pisatelé v nich nenapadali ani císařovu politiku v zemi, ani proces pobělohorských konfiskací. Pouze se snažili vysvětlit své počínání během povstání. Většinou přitom svou aktivní účast na rebelii buď zcela popírali a své uvěznění označovali za omyl císařských úřadů, anebo se považovali za svedené oběti největších rebelů, kteří mezitím emigrovali, a tudíž je nebylo možno vyslechnout a ověřit tak výpověď suplikantů. Listy žadatelů o milost byly obvykle silně citově zabarvené. Rakouský šlechtic Jan Bernard z Fünfkirchenu, jenž byl císařem považován za obzvláště nebezpečného rebela, v březnu roku 1623 napsal panovníkovi dopis plný citátů z Písma svatého. Tímto způsobem apeloval na výše zmiňované císařovy křesťanské ctnosti, tolik opěvované tvůrci jeho veřejného obrazu.⁴⁵¹ Dopisy všech žadatelů, mezi nimiž byli i někdejší přední moravští rebelové jako Pertold Bohobud z Lipé, Fridrich z Kounic, Jan Jiří Strein ze Švarcnavy, Jan Čejka z Olbramovic nebo Benedikt Prazma z Bílkova, v podstatě zachovávaly jednotnou formu. Poté, co se viníci káli ze svých činů, obrátili se na císaře s prosbou o milost pro sebe a především pro své potomky a dědice. Všichni Ferdinandovi do budoucna slibovali loajalitu a někteří i přestup ke katolické konfesi. Pokud nechtěli přestoupit ke katolictví sami, alespoň slíbili zajistit katolickou výchovu pro své děti. Snad nejznámější příklad takového postupu, jenž se na Moravě ještě více nežli ve sledovaných letech 1622 a 1623 uplatnil v období následujícím po vydání Obnoveného zřízení zemského, bylo jednání Fridricha z Kounic na Lomnici, jehož statek již v předchozích měsících podlehl konfiskaci a který napsal žádost o milost pro sebe a své potomky v březnu 1623.⁴⁵² Také v případě někdejšího zemského písaře Jana Čejky z Olbramovic císař ve svém listu kardinálu Dietrichsteinovi s potěšením kvituje, že se již ve vězení „plně sblížil s naší katolickou religii, a proto bude možno přistoupit k opětné restituci jeho cti.“⁴⁵³ Podobně jako u Fridri-

(451) Žádost svobodného pána Jana Bernarda z Fünfkirchenu o propuštění z vězení a o milost. MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 420, kart. 141, duben 1623, fol. 70–79v.

(452) Žádost Fridricha z Kounic o restituci cti a zaopatřovací příspěvek pro rodinu, zvláště děti vychovávané u jezuitů, obdařených již Boleradicemi, o vsi Řečkovice a Nížkovice. TAMŽE, inv. č. 419, kart. 141, březen 1623, fol. 14–20. Výchovy jeho bratra Lva Viléma, nejmladšího syna Oldřicha z Kounic, někdejšího významného českobratrského vzdělance a politika Žerotínovy předbělohorské generace, se ostatně ujal sám kardinál František z Dietrichsteina a vychoval z něho zakladatele významné barokní katolické dynastie, jež se v následujících generacích ve službě Rakouskému domu prosadila až do nejvyšších společenských pozic a politických funkcí. HRUBÝ, F.: *Lev Vilém z Kounic*, s. 7–66.

(453) „...Dieweil dann EL für rathsamb und guett anstehen, dass er sich in solchem seinem Arrest unserer heiligen Catholischen Religion voll accomodiret, die Restitution seiner Ehren widerumb gegeben werden...“ MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 423, kart. 142, červenec 1623, fol. 243.

chova bratra Lva Viléma z Kounic, také v případě omilostnění Jana Čejky z Olbramovic jej dostal na starost František z Dietrichsteina, který se tak stal hlavním duchovním garantem a patronem moravských pardonovaných rebelů, konvertitů i mladé nastupující generace moravské šlechty, jež měla být vychována již podle principů katolického vyznání. Až po splnění těchto podmínek byl císař ochoten vůči osobě, jež se během povstání dopustila „*Delicta und Verbrechen*“ projevit svou císařskou „*Milde und Güttigkeit*“.⁴⁵⁴ Další osudy takto pardonovaných osob byly velmi různorodé. Ačkoliv se jim ve všech případech dostalo restituce cti, neměly se kam vrátit, neboť jejich předbělohorské statky již byly většinou prodány novému držiteli. Typický je v tomto ohledu případ zemského maršálka Petrolda Bohobuda z Lipé. Tomu byla vrácena čest a po složitém jednání dokonce alespoň v symbolické rovině také původní úřad. Pertoldovo panství Moravský Krumlov však bylo v okamžiku jeho propuštění z vězení v rukou Gundakara z Liechtensteina a o restituci nemohlo být ani řeči. Ačkoliv se za svého nevlastního bratra zaručil nejvyšší český hofmistr Adam mladší z Valdštejna, nepřistoupil císař v jeho případě ani ke kompenzaci přidělením jiného statku. Pertold Bohobud z Lipé tak strávil nějaký čas na židlochovickém panství svého příbuzného a posléze s požehnáním císaře odešel do exilu.

V textu generálního pardonu z 9. listopadu 1622 bylo explicitně formulováno, že se císařova milost nebude vztahovat na konfiskovaný pozemkový majetek. Praxe v následujících měsících však byla alespoň ve výjimečných případech jiná (v pozdějších letech se tato praxe stávala stále více a více častou). Byl to postup, v němž se na restituci cti vázalo také navrácení konfiskovaných statků. Jelikož původní državy moravských šlechticů, jichž se tento postup týkal, již byly často předány, bylo potřeba najít náhradní volný statek. Tak tomu bylo například u Jana Bernarda z Fünfkirchenu nebo u Víta Jindřicha z Thurnu.⁴⁵⁵ Našly by se ovšem i takové jednotlivé případy, kdy se někdejší rebel směl vrátit na svá původní rodová panství. V červenci roku 1623 byl tímto způsoben vydán císařův rozkaz

(454) „...Als haben wir auf EL und an der geistlichen Intercession, gnedigist dahin resoluirt, Ihme Cejka alle, sein bei vorrichen Rebellion begangene *Delicta und Verbrechen*, aus angebomen Khays. und Österreichischen *Milde und Güttigkeit*, verzügen und ihme widerumb zu Gnaden und Auf- und Angenomben. Hierauf er auch auf sein ferners Anhanden und Bitten, einen schriftlichen Perdon bekhommen soll...“ TAMTĚŽ, inv. č. 423, kart. 142, 6. července 1623, fol. 243.

(455) MZA BRNO, G 169, Rodinný archiv Collaltů, inv. č. 83I, Koncept prosebné žádosti Víta Jindřicha z Thurnu k Dietrichsteinovi, 1623; TAMTĚŽ, inv. č. 827, Korespondence Víta Jindřicha z Thurnu s moravskou šlechtou, 1613–1639.

k opětnému předání zadrženého statku Uherčice Janu Jiřímu Streinovi ze Švarcnavy.⁴⁵⁶

Generální pardon pro účastníky stavovského povstání na Moravě z podzimu 1623 a individuální milosti vydané v následujících měsících do značné míry stabilizovaly situaci v zemi a v procesu potrestání stavovského povstání tvořily výrazný mezník. Budoucí osud moravské stavovské společnosti ještě nebyl zcela jasný, rýsovaly se však alespoň základní charakteristiky cílů a směrů konfiskačního procesu. Stávalo se zřejmým, že se na Moravě nebude opakovat tvrdý postup panovníka vůči českým stavům a že se v Brně nezopakují ani staroměstská exekuce. Vězni ze Špilberku, pokud je nepotkala smrt ve vězení jako Zdeňka Brtnického z Valdštejna, byli za projevy pokání a slib loajality postupně propuštěni na svobodu a v různém rozsahu také pardonováni nebo dokonce restituováni. Po naplnění pardonu již také bylo zřejmé, které konfiskované statky jsou skutečně „volné“ a bude je ještě v následujících měsících nebo dokonce v horizontu několika let možno předat nebo prodat některému z císařových věřitelů nebo jiných zájemců. Spolu se souvislostmi uváděnými v předchozích kapitolách byla patrně i tato skutečnost jedním z důvodů, proč se jevilo potřebné vytvořit inventuru dosavadního konfiskačního procesu, již mělo představovat vyhotovení konfiskačního a úpadkového protokolu.

(456) MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 422, kart. 142, červen 1623, fol. 77–79.